

Kronika

FESTIVAL MALIH IN EKSPERIMENTALNIH ODROV ALI KOMEDIJA ZMEŠNJAV

Gledališče

Bil je in minil je še eden izmed gledaliških festivalov, ki je s svojim programom in s porazdelitvijo nagrad marsikoga spravil v slabo voljo. Nič novega, to se na festivalih in ob njih rado dogaja, posebno kadar gre za selekcijo, za izbor, za izločanje, s čimer se opravlja določena kvalifikacija, vrednotenje. V mislih imamo Festival malih in eksperimentalnih odrov Jugoslavije, ki vsako leto poteka v Sarajevu od 27. marca do 6. aprila, ko v Sarajevu praznujejo dan osvoboditve. Poleg Sterijevega pozorja je sarajevski festival tista zvezna, jugoslovanska gledališka prireditev, kamor prihajajo s svojimi predstavami vsa jugoslovanska poklicna gledališča, pri čemer ni omejitev, kakor pri Pozorju, za katero se lahko prijavi samo predstave, uprizorjene po domačih dramskih besedilih. Sarajevski festival ima, zlasti v zadnjem času, svoja vrata odprta za najrazličnejše predstave, čeprav ima v svojem naslovu jasno zapisano, da gre za prireditev, izpolnjeno z eksperimentalnimi predstavami in tistimi, ki so nastale na malih odrih, kar je z gledališkim iskateljstvom večinoma povezano.

Za letošnji Festival malih in eksperimentalnih odrov Jugoslavije, ki je bil že 23. po vrsti, je bilo v prvem krogu prijavljenih kar 88 predstav iz enainšestdeset gledališč od Nove Gorice do Bitole, od Dubrovnika do Subotice. Tako imenovani republiški »selektorji« so to ponudbo skrčili na trideset, izmed teh pa je glavni selektor, ki je v bistvu tvorec programa, nekakšen dramaturg, izbral deset predstav v konkurenci in osem za tako imenovani spremljevalni program. Zaradi bolezni je ena pred-

stava v spremnem programu odpadla in tako je bilo v devetih festivalskih dneh v Sarajevu uprizorjenih sedemnajst predstav, če upoštevamo le gledališke uprizoritve, kajti svojevrstne predstave so bili tudi pogovori, zlasti pa podelitev nagrad.

Takrat se je namreč zgodilo, da je mlada, bodoča igralka, zdaj je namreč še študentka — Silvija Javanovska, zavrnila nagrado Zveze socialistične mladine Jugoslavije za najboljšega mladega igralca, ki pa jo predlaga uradna žirija. Silvija Jovanovska je namreč v Erigonu Jordana Plevneša odigrala epizodno vlogo v tej obliki: na oder jo pripeljejo na bolniškem vozičku zagrnjeno z belo rjuho, jo odgrnejo, ona pove dva stavka, nato jo spet odpeljejo za oder. Mlada, bodoča igralka je organizatorjem in žiriji sporočila: »Počaščena sem z nagrado Zveze socialistične mladine Jugoslavije, ki mi je bila dodeljena za vlogo Irinije Kraft v predstavi Erigon. Globoko sem prepričana, da nagrade nisem zaslužila ne po obsegu sodelovanja ne po rezultatu. Sodim, da bi razvrednotila nagrajene rezultate drugih kolegov, če bi to nagrado sprejela. To nagrado zelo cenim, zato se ji odpovedujem. Potrudila se bom, da jo bom v prihodnje v resnici zaslužila...«

Odločitev petčlanske žirije, v kateri so bili režiser Marin Carić, pisatelj dr. Tvrdo Kulenović, gledališka kritičarka Ljiljana Mazeva, igralec in režiser Branko Pleša in gledališki kritik in publicist Vasja Predan, je bila v tem, pa tudi v nekaterih drugih primerih milo rečeno — smešna. Mlada, simpatična igralka iz Skopja je to očitno začutila, saj je bila njena udeležba v predstavi Erigon res minimalna, zato se ji je odpovedala. Pojav pa ima seveda svoje vzroke v različnih kriterijih in hotenjih, ki so vse prej kot estetske narave. To se je pokazalo tudi

v programu, kakršnega je iz tridesetih predlaganih predstav oblikoval uradni oblikovalec programa, pisatelj in gledališki kritik — Sead Fetahagić iz Sarajeva. Predstave, ki jih je napotil v Sarajevo, bi po tematskih in uprizoritvenih sestavinah lahko porazdelili v tri skupine. V prvi bi se znašle tiste, ki so se z različnimi prijemi lotevale sodobnega uprizarjanja evropske in domače literarne klasike, v naslednji krog bi sodilo nekaj predstav, ki niso bile v ničemer eksperimentalne, pomenijo pa prenos sodobne evropske dramatike v naš prostor, tretji krog pa bi pomenile predstave, uprizorjene po novih dramskih besedilih večinoma mladih jugoslovanskih avtorjev.

V prvem krogu je s svojo celovito gledališko ponazoritvijo izstopala predstava v dveh delih, kot prenos romana Svetozarja Čorovića Majčina sultanija, kar pomeni — Mamina miljenka, na oder. Mladi režiser Miloš Lazin, ki je bil za to predstavo tudi nagrajen z zlatim lovorovim vencem, je zgodbo o mladem lepem dekletu, ki se naveže na avstrijskega oficirja, zgodba se namreč dogaja v začetku tega stoletja, ko je bila Bosna in Hercegovina pod avstrijsko okupacijo, uprizoril z zanimivimi etnografsko — historičnimi podarki v prvem delu, v drugem pa brez teatraličnih okraskov, izostreno in zgoščeno, tako da je stopila v ospredje ideja dogajanja. Močan vtis je ta predstava napravila s slikovito sceno Mio-draga Tabackeja, za katero je bil scenograf tudi nagrajen. Uprizoritev Čorovićeve Mamine miljenke v izvedbi igralcev Narodnega gledališča iz Mostarja je napravila ugoden vtis in je kot otvoritvena predstava nakazala spodbudne kriterije.

To velja tudi za edino slovensko predstavo na letošnjem sarajevskem festivalu, za Molièrovega Don Juana ali kamnitega gosta v izvedbi Primorskega dramskega gledališča iz Nove Gorice in v režiji makedonskega režiserja Ljubiše

Georgievskega. Moč in učinkovitost te predstave je v uglašeni igri Bineta Matoha kot don Juana in Iva Barišiča kot Sganarela. S svojo dinamično, nekoliko tudi ironično igro sta si pridobila simpatije gledalcev, očitno pa ne tudi ocenjevalne komisije, čeprav sta bila v okviru celotnega festivala nedvomno najboljše uglašena igralska dvojica. Festivalsko nagrado pa je dobila Nevenka Sedlar za vlogo Charlotte, ki jo je odigrala igrivo in prikupno.

To je bilo vse, kar smo Slovenci letos lahko predstavili na sarajevskem festivalu, na katerem so se nekatere naše predstave močno vtisnile v spomin in postavljale tej prireditvi tudi določene kriterije. Toda očitno je, da tudi v gledališču potica ne tekne vedno. Letošnji selektor je imel poleg dobre uprizoritve don Juana na voljo še nekatere takšne predstave, ki bi festivalu samo koristile, na primer Zajčeva Mlada Breda, če ne že katera izmed predstav našega edinega eksperimentalnega gledališča Glej. Opazovalec je dobil vtis, da je letošnji selektor nekako načrtno zaprl pot vsaj še eni slovenski predstavi, kar je obrazložil z ugotovitvijo, češ da je bilo predstav slovenskega poetičnega gledališča na tem festivalu v zadnjem času dovolj. Toda z nekaterimi predstavami, ki jih je pripeljal v Sarajevo, je izzval dvome o sprejemljivi veljavnosti svojih kriterijev, za katere očitno ni bilo nujno, da so bili vedno estetski.

V seriji predstav, ki so se ukvarjale s sodobnim uprizarjanjem klasičnih dramskih besedil, sta bili dve, ki sta šli v skrajnost. V tekmovalnem programu je bil to štiridesetminutni Hamlet, uprizorjen z lutkami in igralci na vozičkih, po zamisli zagrebškega režiserja Zlatka Boureka. Tekstovna osnova za to persiflažo Hamleta je Stoppardova okrajšava, ki pa terja poznavanje vse zgodbe o neodločnem danskem kraljeviču sredi dvornih, oblastniških spletk. Ponazoritev Hamletovega

maščevanja očetovega zahrbtnega uboja do snovi, ki jo podaja, in daje vtis, kakor da gre za dogajanje, ki ima zgolj pravljíčne okvire. Izzivalen domislek z lutkami je izzvenel predvsem kot artistična prvina, ki je bila tudi nagrajena z utemeljitvijo, da gre za »ustvarjalno podrejanje eksperimentalni ideji režije«.

Nenavadno dinamično predstavo iz tega kroga pa so v spremljevalnem programu izvedli člani beograjskega gledališča za naslovom Dvorište, igralci, med katerimi sta bila tudi Lazar Risovski in Neda Arnerić. Brez scene, na čistem odrskem prostoru in v slikovitih pastirskih oblačilih so uprizorili komedijo italijanskega renesančnega komediografa Angela Beolca Ruzzanteja — Mušico ali komedijo o finem govorjenju. Svojo igro so usmerili na duhovito interpretacijo besedila, na oblikovanje erotičnih situacij, višek predstave pa je bil preskus zvestobe, prizor, v katerem se je italijanski avtor ponorčeval iz španske vzvišenosti; igralec Ristovski je ves prizor odigral na visokih hoduljah. Predstava je izzvenela domiselno in zabavno hkrati.

V ta krog sodobnega uprizarjanja dramske klasike vsekakor sodita tudi dve predstavi, uprizorjeni po Ionescovih dramskih besedilih, ki so nekoč pomenila izhodišče za gledališče absurda. Enodejanko Norost v dvoje, napisano leta 1962, je v tekmovalnem programu uprizoril Eksperimentalni oder Narodnega gledališča Bosanske krajine iz Banja Luke v režiji mladega režiserja Jovice Pavića. Igra ni nič posebnega glede na druga Ionescova dela, Učno uro, Plešasto pevko, Nosoroge, nakazuje pa čustveno praznino v sožitju dveh ljubimcev in njuno razhajanje v povsem nenavadnih okoliščinah, ko v neposredni bližini njunega stanovanja potekajo poulični boji. Mladi režiser je to situacijo vzel preveč dobesedno in je Ionescovo dokaj monotono dramo uprizoril v kletnih prostorih Skenderije,

kamor je iz tamkajšnje okrogle dvorane skoraj dobesedno nagnal tako izvajalce kot gledalce ob imitiranem zračnem napadu. Tako je absurdnemu prepiru med dvema ljubimcema dal povsem realistično ozadje in ravnal tako rekoč proti naravi te igre. Šlo je pač za poskus tako imenovanega ambientalnega gledališča, kakršno je v minulem desetletju uvajal zlasti režiser Georgij Paro na Dubrovniških poletnih igrah, ko je uprizorjal Krleževega Areteja na več prizoriščih na trdnjavi Bokar, ali Krištofa Kolumba na ladji, ki je med predstavo zaplula okoli Lokruma. Takšen prijem je seveda možen le, če so v besedilu dani pogoji zanj; v primeru Ionescove igre Norost v dvoje je takšen prijem Ionescovi groteski odvzel značilno atmosfero.

Drugi primer Ionescove teatralike so pokazali mladi igralci iz Novega Sada v okviru svojega kulturnega centra; v režiji Milana Pletla so uprizorili Ionescovo Igro za štiri, vendar so se bolj zabavali, kot da bi vzpostavili situacijo groteskne nesmiselnosti svojega početja.

Najmanj sreče je imel sestavljalec programa z Modnim salonom sodobnega francoskega pisatelja Jeana Clauda Grumberta v režiji Zorana Tasića in v izvedbi Nove scene Beograjskega dramskega gledališča. Ta predstava je vnesla v program festivala tako rekoč klasični gledališki realizem v vseh detajlih, njena tematika pa se je dotikala židovske problematike v povojni Franciji. Predstava je bila solidna repertoarna produkcija, v program je prišla kot primer komornega gledališkega snovanja brez izrazitejših pretenzij. Nekaj več aktualne vznemirljivosti pa sta izzvali enodejanki češkega pisatelja Vaclava Havla Avdijenca in Vernisaž oziroma Sprejem in Razstava v izvedbi beograjskih igralcev Ateljeja 212 in v režiji Ljubomira Draškića. V obeh enodejankah nastopa avtorjev drugi jaz — Vanek, pisatelj, ki pa je

spričo političnih okoliščin zaposlen v pivovarni. V prvem delu ga direktor pivovarne skuša pridobiti, da bi sam proti sebi pisal ovadbe, ker pač direktorju povzročajo težave, v drugem pa ga prijateljski zakonski par gnjavi s svojo porabniško malomeščanščino, za katero se skriva porazna duhovna praznina. Vaneka je imenitno odigral znani igralec Petar Kralj, direktorja Danilo Stojković, ki je v slabi uri, kolikor prepričuje Vaneka, spil najmanj deset steklenic piva. V drugi enodejanki sta ob Petru Kralju odigrala zakonski par Svetlana Bojković in Vlastimir Stojiljković. Havlovi enodejanki sta bili odigrani v različnih prostorih, s čimer je bil izvedbi dodan element okolja v smislu ambientalnega uprizorjanja. Peter Kralj in Danilo Stojković sta skupaj prejela zlati venec za uglašeno igro v dvoje.

Med predstavami, ki so nastale po novih dramskih besedilih jugoslovanskih avtorjev, sta bili v programu sarajevskega festivala kar dve takšni, za kateri sta besedilo napisala debitanta: Slavenka Milovanović in Jordan Plévnéš. Igro Slavenke Milovanović Četrta stena je uprizorilo Odprto gledališče kulturnega doma »Študentsko mesto« iz Novega Beograda v režiji Zlatka Svibna. Z njo je festival zdrknil na najnižjo raven v tematsken in izraznem pogledu. Mlada avtorica, sicer študentka dramaturgije, si je za svojo igro izbrala družino Jugovičev, njen razpad in nezrelost štirih otrok, ki se v življenju nekako ne morejo znajti. Po uprizoritvi sodeč, je temu kriva njihova mati Antonija, po rodu Slovenka, ki se že od vsega začetka ni mogla živjeti v novo okolje, hkrati ko ji je zakon onemogočal izpolnitev njenih pevskih ambicij. Pretiravanje, enostranskost, nemotivirani liki in kičasta uprizoritev so bile značilne sestavine te ponesrečene predstave, za katero so se vsi po vrsti vpraševali, kako da jo je selektor izbral za sarajevski festival. Pojasnila

ni bilo, lahko pa smo sklepali, da je odločitvi botrovala kar precejšnja mera nekritičnosti.

Nivo festivala in razpoloženje pa je nekoliko popravila »dramska anatema« Erigon mladega makedonskega pisatelja Jordana Plevneša v režiji Ljubiše Georgievskega, režiserja, ki je bil v festivalskem programu edini zastopan z dvema režijama, vendar mu žirija očitno ni bila naklonjena, čeprav sta njegovi predstavi prevladovali na festivalu. Na svoji mladostni poti po Franciji je Jordan Plevneš naletel na zapiske svojega rojaka iz Egejske Makedonije, Izidora Solunskega, ki je pred grškim monarhističnem nasiljem po letu 1949 zbežal v Francijo s svojim psom Erigonom in tam organiziral potujoče gledališče. In o usodi tega človeka ter prek njega o mnogih podobnih usodah govori Plevneševa igra v značilnih gledaliških podobah, ki jih je zasnoval Georgievski. Posebnost te predstave je zorni kot: scena in vse dogajanje je postavljeno tako, kakor da gledalec gleda na dogajanje s stropa navzdol, iz ptičje perspektive, kajti glavna oseba, Izidor Solunski, je priklenjen na posteljo, njegove spominske blodnje pa se nizajo kot dramske sekvence. Predstava je zbirka različnih stilnih prijemov, od lirično spominskega, prek teatraličnega do groteskega, ki je izstopal zlasti v prizoru o evropskem kongresu psov, kamor je poslan tudi Erigon. Simbolika tega prizora je politična in izhaja iz izkušnje majhnega naroda v razmerju do velikih. Erigona je s svojevrstno koncentracijo odigral znani makedonski igralec Meto Jovanovski, ki je pred leti igral Hamleta. Za Erigona je bil nagrajen z zlatim vencem.

Iz Makedonije je prišla na sarajevski festival še ena predstava, ki je vredna omembe, čeprav je bila izvedena v spremljevalnem programu. To je bila predstava Gledališke delavnice Filozofske fakultete, se pravi amaterjev, ki jih vodi znani režiser Vladimir Milčin,

njen naslov pa pove, za kaj gre. Glasi se: Kako bi skupina Modra bluza predstavila Živalsko farmo Georga Orwella. Predstava je pokazala, kako je ta skupina to tudi napravila. Upriporila je kompletno Živalsko farmo, satiro na stalinizem z ironičnimi podarki. Ta skupina je že dopoldne tistega dne, ko je potem nastopila, delala po Sarajevu reklamo za svojo predstavo. Na odprtem tovarnjaku se je nekaj igralcev vozilo po glavni ulici in na majhnem trgu pred spomenikom padlih predstavilo odlomek iz svoje uprizoritve. V hipu se je zbralo mnogo ljudi, in čeprav je bil nastop mladih igralcev na tovarnjaku reklamne narave, je bil sprejet s simpatijami.

Če bi omenili še gibljivi recital, kakršnega uprizarja zagrebški igralec Rade Šerbedžija s svojimi bivšimi študenti pod naslovom »Pravijo, da se je sova nekoč spremenila v pekovo hčer« v okviru gledališke skupine Akter iz Zagreba in potem še povprečno rock opero Dekle z zelenimi lasmi v izvedbi madžarskih igralcev iz Subotice, bi bil pregled podan. Iz predlogov, ki so jih

gledališča po Jugoslaviji naslovila na sarajevski festival, pa bi se nedvomno dalo napraviti vsaj še dva podobna, če ne boljša programa. To je mogoče sklepati po predstavah, ki so bile prijavljene. Toda po toči zvoniti je prepozno, to je stara modrost, ki velja tudi v tem primeru.

In naj že bo, kakor je pač bilo: na nekaj stvari je letošnji program sarajevskega festivala vendarle opozoril ali jim dal poudarek. Pokazal je, v kakšni ustvarjalni zagati so mladi ustvarjalci, ki prihajajo v gledališče nasičeni s teorijami in prevzetimi primeri. Opozoril je na sicer že opaženo dejstvo, da se je gledališki eksperiment preselil in naseselil v vse predstave, če je to zlasti režiserju po volji. Nanizal je primere, ki govore o tem, da artizem gledališke izraznosti močno stopa v ospredje na račun vsebinske in miselne jasnosti predstav in ne nazadnje, da ima gledališče mnogoštevilno odprto in naklonjeno občinstvo, na kar oblikovalci programov in predstav kar prepogosto pozabljajo.

Francè Vurnik

FRAN SALEŠKI FINŽGAR, ZBRANO DELO 3

Književnost

Tretja knjiga Finžgarjevih Zbranih del prinaša uvodoma ponatis romana iz Modernega sveta iz leta 1904, ki je izhajal najprej v Domu in svetu, v knjigi prvič izšel v Zbranih spisih 1922, nato pa še 1937 pri Novi založbi s pisateljevimi popravki. Kot ugotavlja urednik Zbranega dela Frana S. Finžgarja Jože Šifrer, se je pisatelj pripravljaj na roman s socialno tematiko kaki dve leti. Pobude za roman je Finžgar

črpal iz lastnih spoznanj in doživljanj socialnih razlik med manj in bolj premožnimi vaščani, bodisi kot dijak, še bolj pa v času službovanja (Jesenice, Kočevje, Idrija). Šifrer v analizi geneze romana pravilno ugotavlja izvor Finžgarjevega socializma v lastnem doživljanju sveta, se pravi empiričnem skustvu, in v tedaj razširjenih delih Janeza Evangelista Kreka (zlasti Socializem 1901). Tri različne izdaje romana pričajo o Finžgarjevi samokritiki; o skrbi za jezik, zlasti za lepoto domačega izraza in pravilnejšo skladnjo, a tudi o smislu za spreminjanje in posodabljanje jezikovne norme.

Po tradiciji zasnove Zbranih del se Šifrer podrobneje pomudi tudi pri kritičnih odmevih na roman; od Pregljevga mnenja, češ da Finžgar proleta-

(* Fran Saleški Finžgar, Zbrano delo 3, DZS Ljubljana 1981, Zbrana dela slovenskih pesnikov in pisateljev 133, glavni urednik dr. France Bernik, uredil in opombe napisal Jože Šifrer, str. 537)